

УДК 338.45:664.1

Ю. І. Кіржецький,
М. С. Кіржецька

ДЕРЖАВНІ ВАЖЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГАЛУЗЕЙ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Досліджено роль держави у процесі забезпечення економічної безпеки галузей реального сектору економіки. На основі узагальнення запропоновано використання різних інструментів державного регулювання залежно від рівня ієрархії загроз: операційного, тактичного і стратегічного, що створює передумови для вдосконалення управління економічною безпекою галузей реального сектору економіки в Україні.

Ключові слова: економічна безпека, загрози, галузі реального сектору економіки, державні важелі, моделі державного регулювання.

Постановка проблеми. Забезпечення економічної безпеки галузей реального сектору економіки у підсумку передбачає формування

системи, яка б запобігала виникненню кризових ситуацій або давала змогу мінімізувати негативні наслідки від їх впливу. Найважливішою в Україні системою забезпечення економічної безпеки галузей є фрагментарною, формується неусвідомлено, без чіткого розуміння внутрішньогалузевих процесів. Вирішальну роль в існуючій системі виконують інститути державної влади, які впливають через законодавчо визначені інституційні механізми функціонування.

Стан дослідження свідчить про те, що основні важелі забезпечення економічної безпеки на різних системних рівнях формує держава. Зокрема вплив держави та її видові функції, через які забезпечується економічна безпека, досліджувались О. Власюком [1], Б. Губським [2], Я. Жаліло [3], Г. Пастернак-Таранушенко [4], В. Сенчаговим [5], М. Флейчук [6], Є. Швецем [7].

Заразом вплив держави на економічну безпеку на галузевому рівні є недостатньо дослідженим. Серед українських науковців розробкою цієї проблеми займається Л. Горошкова [8], С. Ковальчук [9], В. Точилін [10]. Однак у працях цих авторів роль держави, яка займає провідне місце в регулюванні процесів захисту економічних інтересів галузі, розглядається науковцями опосередковано.

Метою статті є дослідження ролі держави та виокремлення важелів, які вона застосовує як суб'єкт у процесі забезпечення економічної безпеки галузей реального сектору економіки.

Виклад основних положень. Проблемами забезпечення економічної безпеки галузей реального сектору економіки на державному рівні займається Міністерство економічного розвитку і торгівлі, а сам механізм реалізується державними органами управління під впливом консультацій із виробничими об'єднаннями та науковим співтовариством. Основним напрямом реалізації механізму забезпечення економічної безпеки є компенсація економічних збитків від дестабілізуючих чинників. Інструментами забезпечення сталого функціонування галузі нині є лише тактичні дії держави, що спрямовані на протидію загрозам, які в певний момент мають безпосередній вплив на галузь або завдали їй збитку.

Досвід країн ЄС щодо забезпечення економічної безпеки функціонування галузей реального сектору свідчить, що в умовах ринкової економіки ефективність виробництва та функціонування галузі залежить від державної підтримки. Роль держави є визначальною через забезпечення дієвості та результативності заходів, що впроваджуються у організацію функціонування галузі та мінімізацію зовнішніх загроз. Виконання державою її основних функцій щодо гарантування прав і безпеки бізнесу, сприяння науково-технічному розвитку галузі та

вирівнювання існуючих галузевих диспропорцій загалом є підґрунтям для забезпечення економічної безпеки галузей реального сектору економіки. Одночасно можна стверджувати, що забезпечення економічної безпеки галузі не є сталим, а за відсутності державної та приватної підтримки легко втрачається.

Формування стратегії чи тактики забезпечення економічної безпеки галузей реального сектору економіки через способи державного регулювання передбачає можливості щодо вияву та протидії загрозам економічного характеру, акцентуючи на загрозах організаційного характеру. Використання принципу випереджаючого управління дає змогу реалізувати стратегію забезпечення економічної безпеки, спрямовану на недопущення переростання чинників дестабілізації в загрозу економічній безпеці галузі.

Дослідження організаційно-економічного механізму функціонування галузей України дало можливість виокремити дві групи загроз, що впливають на забезпечення їхньої економічної безпеки. Незавершеність та нестійкість правової та інституційної системи галузі формує першу групу загроз, що знижують рівень безпеки. До другої групи можна віднести суттєву інформаційну невизначеність у частині майбутнього розвитку галузі. Механізм потенційної дії державних регуляторів щодо забезпечення економічної безпеки (рис.) передбачає поділ загроз, відповідно, до значущості їхнього впливу на економічні процеси галузі на: операційні, тактичні та стратегічні.

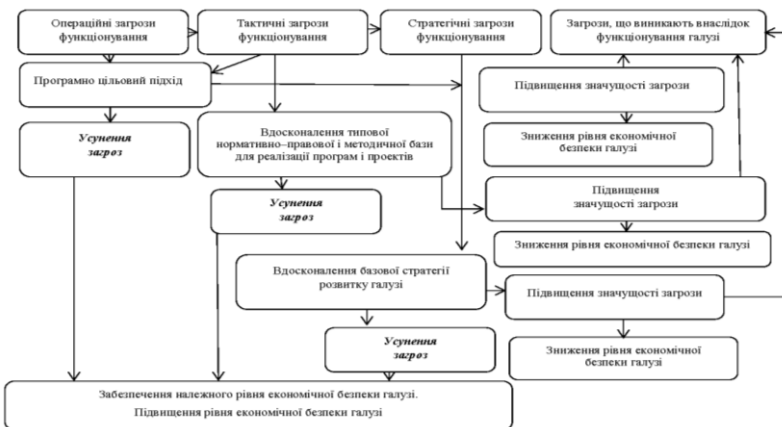

Рис. Схеми процесу забезпечення належного рівня економічної безпеки галузі в розрізі загроз

Операційні загрози – спрямовані на звуження ресурсної бази галузі за функціональними складовими.

Тактичні загрози – є такими, що впливають на внутрішньогалузеві процеси та спрямовані на зниження якості організаційного забезпечення функціонування галузі.

Стратегічні загрози – загрози, які безпосередньо впливають на інтереси галузі, та внаслідок кризи трансформуються у такі, що нестинуть не виправдані втрати і виявлятимуться в руйнуванні галузевого простору.

Використання державних регуляторів формує можливий розвиток економічної безпеки галузі за двома сценаріями:

1. Усунення або зменшення значущості загрози, внаслідок чого забезпечується необхідний рівень економічної безпеки.

2. Виникнення нової або підвищення ступеня значущості існуючої загрози, що погіршує умови функціонування галузі, або призводить до її руйнування.

Забезпечення належного рівня економічної безпеки можна розглядати з боку прогнозування та протидії різним за ієрархією загрозам. Так, для усунення операційних загроз, які є загрозами, що впливають на внутрішньогалузеві ресурси, оптимальним є використання програмно-цільового підходу. Концептуальними особливостями забезпечення економічної безпеки на цьому рівні є створення та впровадження комплексної системи внутрішньогалузевого планування за цілями і результатами діяльності, конкурентного розподілу ресурсів між програмами і проектами, а також контролю за досягненням результатів їх діяльності із визначенням відповідальних за невиконання завдань. Вплив галузевої політики на оперативні загрози ініціюється через цільові програми, та ґрунтується на тому, що дозволяє адаптувати функціональні складові економічної безпеки галузі до завдань, що визначаються у програмі. За основу береться сукупність якісних і кількісних показників, що характеризують рівень економічної безпеки галузі.

Теорія державного регулювання економіки визначає необхідність системного підходу до вибору засобів і методів впливу держави на суб'єктів економічних відносин. Регулюванню підлягають складні процеси функціонування галузі, на які не здатні ефективно впливати окремі важелі або будь-які вибіркові чи незбалансовані їх комбінації [11]. Саме тому державна політика забезпечення економічної безпеки галузі шляхом подолання загроз тактичного рівня передбачає формування системи, яка складатиметься із вибору моделі державного регулювання, функцій держави щодо забезпечення економічної безпеки галузі та виокремлення загроз, підходів і заходів щодо їх усунення.

Організаційними функціями держави у процесі забезпечення економічної безпеки галузі є:

- розробка та удосконалення існуючих нормативно-правових актів щодо сприяння ефективного функціонування галузевої економіки;
- підтримка конкуренції та збереження ринкових підходів;
- стабілізація економіки в умовах впливу зовнішніх дестабілізуючих чинників;
- стимулювання економічного зростання.

Державний вплив на забезпечення економічної безпеки може визначатися обраною моделлю участі держави у регулюванні розвитку галузей реального сектору. У світовій практиці виокремлено три моделі державної участі у регулюванні розвитку галузей економіки: перша модель – передбачає функціонування галузі на принципах ринкової самоорганізації, максимальної децентралізації влади і лібералізації ринку; друга модель виявляється у наявності сильного й авторитетного центрального органу – міністерства, що контролює діяльність усіх підприємств галузі в країні; третя модель – дає змогу регулювати функціонування галузі через різні міністерства на рівні відповідного галузевого підрозділу [12].

Використання першої моделі державної участі в гарантуванні економічної безпеки є доцільним у випадках, коли галузь не є пріоритетною для національної економіки країни або коли суб'єкти ринку займають сильні позиції та здатні усувати дестабілізуючі чинники без державної участі.

Друга модель – передбачає наявність сильного й авторитетного центру – міністерства, що контролює діяльність усіх підприємств галузі в країні. Самодостатні державні інститути є визначальними у забезпеченні економічної безпеки та формують уніфікований організаційно-економічний механізм економічної безпеки для усіх галузей національного господарства. Недоліком є значні фінансові вкладення та додаткові витрати на утримання *державного апарату*.

Третя модель – передбачає обмежене урядове управління, водночас відомства, що відповідають за розвиток галузі, можуть також відповідати за забезпечення належного рівня економічної безпеки.

Основними засобами протидії загрозам економічної безпеки є правове забезпечення економічної безпеки, що досягається через попередження, уникнення чи мінімізацію наслідків визначених загроз. Підходами до усунення загроз на тактичному рівні є:

- 1) перехід від епізодичних заходів до створення постійного механізму цільової переорієнтації всіх елементів (учасників) функціону-

вання галузі на регулярне виявлення та вирішення всієї сукупності проблем, пов'язаних із забезпеченням її економічної безпеки;

2) реалізація довгострокової політики та інтегрованих в неї цільових програм, нормативно-правових і методичних засад для реалізації програм і проектів, які дозволяють комплексно здійснювати управління та ухвалення рішення в процесі функціонування галузі, що включає інформаційне, організаційно-методичне, ресурсне забезпечення, а також сукупність механізмів уникнення загроз на всіх етапах;

3) визначення зацікавлених сторін у забезпеченні економічної безпеки та оцінювання їх впливу на функціонування галузі;

4) формування змін і рекомендацій щодо подолання негативного впливу від дестабілізуючих чинників.

Зокрема такі дестабілізуючі чинники, як недосконалість законодавчої бази, нелогічні та суперечливі дії державних органів влади і непрозорість розподілу державного фінансування, можуть бути усунені завдяки:

- формуванню ефективної галузевої інфраструктури управління;
- розробці законодавства, що створює умови, гарантії і стимули для підприємництва, конкуренції та структурної перебудови;
- жорсткому контролю за виконанням законодавства;
- прозорому перерозподілі фінансових потоків;
- розподілу на конкурентній основі забезпеченого ресурсами держзамовлення;
- формуванню механізмів підтримки галузі у кризових ситуаціях.

Створення взаємовигідних умов співпраці між державою та галузями національної економіки (щодо подолання джерел виникнення загроз) сприяє підвищенню рівня економічної безпеки не лише на мезо-, а й на макрорівні. Ця ціль досягається через правову взаємодію, спрямовану на зміну умов функціонування галузей, що й чинить позитивний вплив та має позитивний синергетичний ефект.

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується зростаючим рівнем глобалізації. Важливу роль виконує не лише позитивне торговельне сальдо, але й участь галузі в міжнародних економічних процесах як вагомого гравця.

Об'єктивними перешкодами цим процесам для галузей реального сектору економіки є:

- відсутність інститутів і механізмів забезпечення економічної безпеки;
- неефективна модель взаємодії галузей реального сектору зі світовим господарством;

- низька міжнародна конкурентоспроможність української продукції;
- висока залежність реального сектору України від зовнішньоекономічної кон'юнктури, насамперед від кон'юнктури цін на паливно-сировинні ресурси;
- обмеження виробництва реального сектору потребами внутрішнього ринку;
- низький рівень національного доходу порівняно з обумовленими масштабами внутрішнього виробництва.

Пріоритети національних інтересів держави визначають її подальші дії у виявленні та попередженні загроз економічній безпеці будь-якої галузі.

Глобалізація світової економіки впливає і на українських виробників. Відтак зростання конкурентоспроможності українських виробників іншими країнами-виробниками розглядається як небезпека та загроза їхнім національним інтересам. А вихід на світові ринки супроводжується протидією з боку не лише компаній конкурентів, але й захисного державного регулювання, протистояти якому компанії не здатні.

Основою функціонування механізму протидії стратегічним загрозам економічній безпеці є готовність і можливість забезпечити економічну стабільність галузі під впливом макроекономічних загроз та дестабілізуючих чинників.

Важливу роль під час забезпечення макроекономічної стабільності виконують напрями протидії стратегічним загрозам, що полягають у: швидкому формуванні в країні інститутів і механізмів, що відстежуватимуть макрозагрози економічній безпеці у розрізі галузей; доповненні товарообміну іншими формами співпраці – економічною інтеграцією, науково-технічною кооперацією, виробничою інтеграцією на основі нової парадигми відносин; збільшенні національного доходу порівняно з обумовленими масштабами внутрішнього виробництва на основі зростання міжнародного обігу ресурсів і підвищенні його ефективності; збільшенні міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних виробників та посиленні ролі міжнародного обміну як чинника збалансованості економічного зростання.

Висновки. Система забезпечення економічної безпеки галузі за своєю суттю функціонує через скоординовану діяльність державних та недержавних інститутів, які беруть участь у процесі розробки і реалізації рішень щодо її функціонування на основі чинного законодавства, та спрямована на її розвиток, а у разі відхилення в складі та структурі параметрів системи під впливом внутрішніх і зовнішніх

дестабілізуючих чинників і у короткостроковому, і в довгостроковому періодах активує заходи, що дають змогу стабілізувати галузь.

Зважаючи на те, що держава виконує вагомую роль у забезпеченні економічної безпеки, через обмежені фінансові ресурси та бюрократизацію державного апарату система забезпечення економічної безпеки галузей реального сектору економіки досі не сформована.

Саме тому важливо зменшувати роль держави у забезпеченні економічної безпеки галузей та проводити передання повноважень щодо вияву та протидії загрозам до добровільних об'єднань виробників.

1. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк. – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБОУ, 2008. – 48 с.

2. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: монографія / Б. В. Губський. – К.: ДП «Укрархбудінформ», 2001. – 122 с.

3. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика / Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2003. – 224 с.

4. Пастернак-Таранушенко Г. А. Філософські засади забезпечення економічної безпеки держави (з викладенням основ філософії екосистейту) / Г. А. Пастернак-Таранушенко // Вісник НАН України. – 1994. – № 5. – С. 23–28.

5. Сенчагов В. О. Сущности и основа стратегии экономической безопасности России / В. О. Сенчагов // Вопросы экономики. – 1995. – № 1. – С. 97–106.

6. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації / М. І. Флейчук. – Львів: Ахілл, 2008. – 660 с.

7. Швець Є. В. Формування стратегічного потенціалу підприємства як запорука його економічної безпеки / Є. В. Швець // Шлях України до економічної безпеки: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 квітня 2006 р.). – Х., 2006. – 302 с.

8. Горошкова Л. А. Вплив інвестицій на економічну безпеку реального сектора національної економіки / П. І. Коренюк, Л. А. Горошкова, В. П. Волков // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2012. – Вип. 6 (2). – С. 12–16.

9. Ковальчук С. С. Національні економічні інтереси: монографія / С. С. Ковальчук. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – 317 с.

10. Точилін В. О. Формування галузевих ринків України: перехідний період / В. О. Точилін. – К.: Фенікс, 2004. – 332 с.

11. Жихор О. Б. Модель державного регулювання розвитку регіону: стратегічні, тактичні та операційні напрями / О. Б. Жихор, Н. В. Кузьминчук //

Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 1. – С. 21–25.

12. Жукова М. А. Управление индустрией туризма в современных условиях: дис. ... докт. экон. наук: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / М. А. Жукова. – М.: Государственный университет управления, 2003. – 354 с.

Киржецкий Ю. И., Киржецкая М. С. Государственные рычаги обеспечения экономической безопасности отраслей реального сектора экономики

Исследуется роль государства в процессе обеспечения экономической безопасности отраслей реального сектора экономики. На основании обобщения предлагается использование различных инструментов государственного регулирования в зависимости от уровня иерархии угроз: операционного, тактического и стратегического, что создает предпосылки для усовершенствования управления экономической безопасностью отраслей реального сектора экономики в Украине.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угрозы, отрасли реального сектора экономики, государственные рычаги, модели государственного регулирования.

Kirzhetsky Y. I., Kirzhetska M. S. State lever to ensure economic security areas real sector

The state plays a significant role in increasing the level of economic security, however, the limited financial resources and bureaucracy of the state apparatus make it difficult to create a system of providing economic security to the branches of the real sector. This article is devoted to the research of state instruments in the process of providing economic security to the branches of the real economy. The aim of this study is the separation of the role of the state and leverage applied by the state as a subject in the process of providing economic security to branches of the real sectors of the economy.

Systemizing developments of the Ukrainian scientists concerning identifying threats to economic security of the real sector and own research of the problems allowed to enhance their classification through separation of the feature «hierarchical level of regulation» according to which a threat to economic security can be divided into: operational (aimed at narrowing the resource base for functional components), tactical (which reduce the quality of organizational support for the industry) and strategic (which directly affect the interests of the industry and as a result of the crisis cause irreparable losses and will be seen in the destruction of the branch space), thus allowing further use of the different levers of state regulation to overcome them, and create conditions for improving the management of economic security both at the meso- and the macro levels. The necessity for a comprehensive system of state leverage for economic security to the real economy sectors is grounded with the usage of a set of different tools of the state depending on the hierarchy of threats.

The formation of an integrated institutional system of economic security in the real sector is the main task of the state. The system should include: the creation of a stable inner-branch structure by forming special programs counteracting operational threats to branches of the real sector; the formation of a stable and balanced (between the interests of the state and industry) models of the effective functioning of industries through adjustment and synchronization of plans and programs for the development of the industry with the national measures and priorities; the formation of the strategy for developing priority sectors of Ukraine in order to prevent the impact of strategic threats.

Key words: *economic security, threats, sectors of the real economy, state instruments, model of state regulation.*

Стаття надійшла 24 травня 2017 р.